

DZIAŁANIA UE NA RZECZ OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W KRAJACH POKONFLIKTOWYCH

EU CULTURAL HERITAGE PROTECTION ACTIONS IN POST
CONFLICT COUNTRIES

Mirosław Lipka¹

ABSTRAKT

Niniejszy artykuł zawiera przegląd polityki UE w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem krajów pokonfliktowych. Analiza opisuje i ocenia ogólne podejście UE w różnych obszarach swojego zaangażowania w tej dziedzinie, a także w zakresie skutecznego wykonywania mandatu cywilnych misji Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (WPBiO) posiadających w zakresie swojego działania ochronę dóbr kultury. W uwagach końcowych przedstawiono wybrane inicjatywy UE, które mają na celu poprawę wyników UE, a także zaproponowano dalsze kroki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

UE przyczyniła się do odbudowy, restauracji lub rewitalizacji dziedzictwa kulturowego dotkniętego niedawnymi konfliktami i kryzysami w Libii, Iraku i Jemenie, promując jednocześnie spójność społeczną, tworzenie nowych miejsc pracy i pojednanie. Jako część procesów odbudowy projekty w Kamerunie, Somalii, Izraelu, Okupowanych Terytoriach Palestyńskich, Kosowie,

---

¹ Mirosław Lipka, European External Action Service (EEAS), Civilian Planning Conduct Capability (CPCC), adres: Avenue Cortenbergh 150, 02-117, 1046 Brussels, Belgium, email: Miroslaw.LIPKA@eeas.europa.eu.

Republice Mołdawii itp. przyczyniły się do poprawy zaufania między społecznościami poprzez ochronę dziedzictwa kulturowego. Niedawna rosyjska inwazja na Ukrainę spowodowała tysiące ofiar śmiertelnych, jak również poważne szkody gospodarcze, przyniosła także zniszczenia infrastruktury cywilnej i obiektów mieszkalnych oraz znacząco wpłynęła na dziedzictwo kulturowe kraju. Zabytki, muzea, kolekcje sztuki, biblioteki, archiwa zostały całkowicie zniszczone lub poważnie uszkodzone. Skłoniło to UE do uznania konieczności zapewnienia synergii i koordynacji między organami UE i państwami członkowskimi w celu maksymalizacji wpływu wspólnych działań na rzecz wsparcia dziedzictwa kulturowego w konfliktach i sytuacjach kryzysach oraz zgodnie ze zintegrowanym podejściem UE do konfliktów i kryzysów zewnętrznych.

SŁOWA KLUCZOWE

WPZiB, misje cywilne WPBiO, Irak, EUAM Irak, zarządzanie kryzysowe, ochrona dziedzictwa kulturowego

ABSTRACT

This article provides an overview of EU policy in the field of cultural heritage protection with particular emphasis on post conflict countries. The analysis describes and evaluates the overall EU's approach in all areas of EU engagement in this domain, towards the subject of effective mandate implementation of civilian CSDP Missions with the protection of cultural assets in their field of operation. The concluding remarks compare achievements and shortcomings of ongoing missions against their mandates and objectives, outlining some selected EU initiatives which aim at improving the EU's performance and propose further steps in the protection of cultural heritage.

The EU has contributed to reconstruction, restauration or revitalisation of cultural heritage affected by recent conflicts and crises in Libya, Iraq, Yemen, promoting at the same time social cohesion, new job creation and reconciliation. Part of recovery processes, the projects in Cameroon, Somalia, Israel, Occupied Palestinian Territory, Kosovo, Republic of Moldova, etc. have contributed to improved inter-community trust through cultural heritage protection. Resent Russian invasion of Ukraine, which has caused thousands of deaths and major economic damages, brought destruction of civilian infrastructure and considerably affected cultural heritage. Monuments, museums, archaeological sites

and archives, etc. were fully destroyed or brutally damaged. This triggered EU to recognise the importance of ensuring synergies and coordination between the EU and its Member States for maximization of the impact of our actions in support for cultural heritage in conflicts and crises, and in line with the EU Integrated Approach to External Conflicts and Crises.

KEY WORDS

CSDP, Civilian CSDP missions, Iraq, EUAM Iraq, crises management, cultural heritage protection

WPROWADZENIE²

Na przestrzeni dziejów obiekty, przedmioty i miejsca kultury były niszczone, plądrowane lub nielegalnie sprzedawane z powodów takich jak: uzyskanie przewagi militarnej, wykazanie dominacji partii okupacyjnej, odwetu, polowania na trofea, samowzbogacania się lub finansowania operacji wojskowych. Uszkodzenia były czasami przypadkowe, powstawały w trakcie ataku, ale w wielu przypadkach dokonywane były celowo. W ostatnich latach zabytki i miejsca kultury, muzea, biblioteki i archiwa zostały umyślnie obrane za cel jako środek czystek etnicznych lub kulturowych lub jako strategia tzw. „wojny o tożsamość”³. Obecnie konflikt tożsamości w wojnie wydaje się być związany z radykalnym islamem lub, jak powszechniej uogólnia się, wojną pomiędzy muzułmanami a niemuzułmanami. Pamiętać jednak należy, że religie obejmują obecnie różne kontynenty i nie mogą być pojedynczo używane do kategoryzowania ludzi lub określania tożsamości wyłącznie na ich podstawie. Obecny konflikt w Ukrainie ukazuje, że kraj ten jest miejscem, gdzie nieregularne działania wojenne i działania państwa mieszają się w bardziej „hybrydowym” środowisku. Obrazy niszczenia miejsc światowego dziedzictwa przez ekstremistów stały się jednak powszechne, co powoduje oburzenie społeczności międzynarodowej. Dodatkowo, poza niszczeniem dóbr kultury także nielegalny handel nimi stanowi problem, który dotyka kraje rozwinięte, jak i rozwijające się i prowadzi do nieodwracalnej utraty dziedzictwa kulturowego. Nielegalny handel dziełami sztuki

² Referat został zgłoszony na konferencję LXIII CICA – XVII Security Forum Krakow 2022, która odbyła się w dniach 26-27 maja 2022 r. w Wyższej Szkole Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie.

³ Szerzej na ten temat patrz: Bellini M., *Identity Warfare: Constructions of National Identity and the Rise of Sectarian Violence in Modern Iraq*, Wellesley 2012.

jest napędzany przez popyt na rynku sztuki, poprawę transportu i niestabilność polityczną w niektórych krajach. Jednocześnie generuje ogromne zyski dla przestępczości, która często działa w sieciach. Handel dobrami kultury może przybierać różne formy: począwszy od kradzieży z instytucji dziedzictwa kulturowego lub prywatnych kolekcji, poprzez grabież stanowisk archeologicznych, aż po przemieszczenia artefaktów w strefie działań wojennych. Rezultatem jest jednak zawsze zubożenie krajów pochodzenia tych skarbów i nieodwracalne szkody we wspólnym dziedzictwie kulturowym ludzkości. Chociaż nielegalny handel dobrami kultury nie jest zjawiskiem nowym, poziom, jaki osiągnął w ostatnich latach, zwłaszcza na obszarach dotkniętych konfliktami zbrojnymi i klęskami żywiołowymi, jest bardzo poważnym powodem do niepokoju dla społeczności międzynarodowej. Jest to przestępcza działalność międzynarodowa, ponieważ skradzione przedmioty są często przemieszczane między krajami i w konsekwencji wymaga to międzynarodowej reakcji. Globalna współpraca w tym zakresie jest zatem najskuteczniejszym środkiem ochrony dóbr kultury na świecie. W tym miejscu tzw. zintegrowane podejście UE do konfliktów i kryzysów zewnętrznych aktywizuje UE, ONZ, NATO i OBWE, jako czołowych globalnych dostawców zintegrowanego zapobiegania konfliktom, do interwencji nie tylko na rzecz budowania pokoju, ale także walki z terroryzmem i przestępczością zorganizowaną, wliczając w to przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Tym samym w czasie każdego kryzysu koordynacja na wysokim szczeblu między działaniami zewnętrznymi UE a agencjami wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych ma kluczowe znaczenie.⁴

RAMY INSTYTUCJONALNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

UE przywiązuje dużą wagę do zachowania dziedzictwa kulturowego i zapobiegania nielegalnemu handlowi dobrami kultury, a także do zapobiegania wykorzystywaniu dochodów generowanych przez przestępstwa związane z dziedzictwem kulturowym do finansowania terroryzmu. W związku z tym UE pomaga w ułatwianiu zbiorowych, transgranicznych działań, które są niezbędne do przeciwdziałania zagrożeniom wynikającym z utraty dziedzictwa kulturowego w krajach objętych konfliktem bądź kryzysem.

---

⁴ Lipka M., *Civilian CSPD Missions as European Union's Response to International Crises: Selected Aspects of Crisis Management*, "Security Dimensions: International & National Studies", nr. 36, 2021, s. 64-93.

Za dobra kultury uważa się bez względu na ich pochodzenie oraz osobę ich właściciela:

- a. dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, na przykład zabytki architektury, sztuki lub historii, zarówno religijne jak i świeckie, stanowiska archeologiczne, zespoły budowlane posiadające, jako takie, znaczenie historyczne lub artystyczne, dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, jak również zbiory naukowe i poważne zbiory książek, archiwaliów lub reprodukcji wyżej określonych dóbr;
- b. gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod literą a) na przykład muzea, wielkie biblioteki, składnice archiwalne⁵.

W UE od lat istnieją regulacje prawne dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego, jednak odnoszą się one jedynie pośrednio do zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem dóbr kultury. Rozwiązania systemowe dotyczą w szczególności kontroli obrotu dobrami kultury i ich wywozu poza terytorium UE⁶. Przykładowym aktem może być Dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich nr 93/7/EWG z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium Państwa Członkowskiego⁷, czy też Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego⁸. Duże znaczenie

⁵ Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, Odzyskiwanie Utraconych Dzieł Sztuki*, (P/16/024), Nr ewid. 203/2016/P/16/024/KNO, s. 71; *Dobra kultury/dobra kulturalne w rozumieniu art. 1 konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego*, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz.U. z 1957 r., Nr 46, poz. 212 oraz Dz.U. z 2012 r., poz. 248).

⁶ O. Jakubowski, *Karnoprawna ochrona dziedzictwa kulturowego przed zniszczeniem w wybranych państwach europejskich – zarys zagadnienia*, „Studia Prawnoustrojowe”, <https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/sp/article/view/4901>, (dostęp 11.10.2022).

⁷ Dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich nr 93/7/EWG z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium Państwa Członkowskiego (Dz. Urz. L 74 z 27.03.1993, str. 74, ze zm.).

⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, zmieniająca rozporządzenie (UE) nr 1024/2012 (wersja przekształcona) (Dz. Urz. UE

ma Rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury, które wprowadziło obowiązek uzyskania pozwolenia na wywóz poza terytorium UE określonych dóbr kultury. Wprowadzono w nim wymóg, by dobro kultury posiadało określony wiek (więcej niż 100 lat) oraz określoną wysoką wartość (np. środki transportu i rzeźby, zbiory – 50 000 euro, obrazy 150 000 euro, mozaiki i rysunki 15 000 euro). Dodatkowo wprowadzono kategorie dóbr kultury, które niezależnie od wartości materialnej, po spełnieniu progu wieku wymagają także pozwoleń na wywóz. Mowa tu w szczególności o przedmiotach archeologicznych mających więcej niż 100 lat, a które pochodzą z wykopalisk i odkryć lądowych lub podwodnych, terenów archeologicznych, zbiorów archeologicznych⁹.

Z uwagi na szczególne okoliczności ich ustanawiania oraz przypisany zakres tematyczny działania (mandat misji) istotną rolę w zakresie ochrony dóbr kultury pełnią misje cywilne WPBiO. Wywodzi się to bezpośrednio z wiodącej roli, jaką pełni UE w operacjach pokojowych, czyli zapobieganiu konfliktom i umacnianiu bezpieczeństwa międzynarodowego.¹⁰

W 2000 r., w czasie, gdy kształtowano Europejską Politykę Bezpieczeństwa i Obrony (EPBiO) UE¹¹ w oparciu o wnioski wyciągnięte z wojen bałkańskich, Rada Europejska w Feira określiła cztery priorytetowe obszary cywilnego zarządzania kryzysowego:

- cele dotyczące zdolności policji;
- wzmocnienie praworządności (przywrócenie systemu sądowego i karnego);
- wzmocnienie administracji cywilnej;
- ochrona cywilna/socjalna¹².

W praktyce oznaczało to, że państwa trzecie mogą korzystać z wiedzy i doświadczenia ekspertów prawnych i policyjnych, a także specjalistów ds. granic

L 159 z 28.05.2014, s 1).

⁹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=CELEX%3A32009R0116>.

¹⁰ Traktat o Unii Europejskiej i Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, wersje skonsolidowane, Artykuł 42 (dawny artykuł 17 TUE), (2008/C 115/01), 9 maja 2008 r.

¹¹ Wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony (WPBiO), przed wejściem w życie traktatu lizbońskiego pod nazwą Europejska polityka bezpieczeństwa i obrony (EPBiO) – integralna część wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, zapewniająca Unii Europejskiej zdolność operacyjną opartą na środkach cywilnych i wojskowych.

¹² Santa Maria da Feira European Council. Conclusions of the Presidency, 19-20.06.2000, https://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en0.htm, (dostęp 05.10.2022).

i celników z UE, aby pomóc im poprawić ich zdolności w zakresie egzekwowania prawa, zarządzania granicami, zwalczania korupcji i zdolności szkoleniowych. Dało to podstawy do ustanowienia w marcu 2003 r. Misji Policyjnej Unii Europejskiej w Bośni i Hercegowinie (EUPM), jako pierwszej misji EU. Od tego czasu w ramach WPBiO utworzono 35 cywilnych i wojskowych misji i operacji (23 cywilnych i 12 wojskowych). Obecnie w ramach WPBiO prowadzonych jest 17 operacji (11 cywilnych i 6 wojskowych).

Obszary priorytetowe określone na posiedzeniu Rady Europejskiej w Feira w 2000 r. zostały następnie potwierdzone przez Radę UE (Radę) w jej konkluzjach z listopada 2016 r., marca 2017 r. i maja 2017 r., aby „lepiej reagować na obecne i przyszłe wyzwania w zakresie bezpieczeństwa związane m.in. z nielegalną migracją, zagrożeniami hybrydowymi, cybernetycznymi, terroryzmem, radykalizacją postaw, przestępczością zorganizowaną i zarządzaniem granicami”¹³.

W dniu 29 kwietnia 2021 r. Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa (KPiB) zatwierdził unijną „Koncepcję dziedzictwa kulturowego w konfliktach i kryzysach”¹⁴. W dniu 21 czerwca 2021 r. Rada do Spraw Zagranicznych (FAC) przyjęła Konkluzje Rady w sprawie podejścia UE do dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów, z zadowoleniem przyjmując koncepcję¹⁵. Od czasu przyjęcia tych dwóch dokumentów Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych (ESDZ) i Komisji Europejskiej pracowały nad ich operacjonalizacją. W tym kontekście ważną rolę odegrała koordynacja między różnymi służbami UE i poprawa przepływu informacji. W związku z tym powołano specjalną grupę zadaniową ekspertów UE ds. dziedzictwa kulturowego i organizowano

¹³ T. Tardy, *Recasting EU civilian crisis management*, „EU Institute for Security Studies”, nr 31, 2017, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Report_31.pdf, (dostęp 04.10.2022). Por. także Rada Unii Europejskiej, *Priorities for civilian crisis management*, 16 października 2017, 13258/17 <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2017/oct/eu-eas-civilian-crisis-priorities-13258-17.pdf> (dostęp 05.10.2022).

¹⁴ Council of the European Union, *Concept on Cultural Heritage in conflicts and crises. A component for peace and security in European Union's external action (9962/21)*, Bruksela 2021, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/21/council-approves-conclusions-recognising-the-key-role-of-cultural-heritage-in-promoting-peace-democracy-and-sustainable-development/> (dostęp 05.10.2022).

¹⁵ Rada Unii Europejskiej, *Konkluzje Rady w sprawie podejścia UE do dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów*, (9837/21), Bruksela 2021; <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/21/council-approves-conclusions-recognising-the-key-role-of-cultural-heritage-in-promoting-peace-democracy-and-sustainable-development/> (dostęp 05.10.2022).

regularne spotkania koordynacyjne. W kontekście niesprowokowanej agresji sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej na Ukrainę ESDZ koordynowała również wraz z innymi odpowiednimi służbami reakcję kryzysową w celu wsparcia pilnej ochrony dziedzictwa kulturowego na Ukrainie. W konkluzjach Rady z dnia 21 czerwca 2021 r. wezwano ESDZ i Komisję Europejską do składania do Komitetu Politycznego i Bezpieczeństwa (KPiB)¹⁶ w terminie jednego roku regularnych sprawozdań z postępów we wdrażaniu proponowanych środków oraz głównych elementów określonych w Koncepcji dziedzictwo kulturowe w konfliktach i kryzysach¹⁷.

DZIEDZICTWO KULTUROWE NA TLE KONFLIKTÓW ZBROJNYCH, DZIAŁAŃ PRZESTĘPCZYCH I TERRORYSTYCZNYCH

Dziedzictwo kulturowe jest coraz częściej celem ataku podczas konfliktów oraz działań zbrojnych. Jego niszczenie, kradzież, grabież czy przemyt wynika z chęci obrotu w popiół pamięci zbiorowej i rozczłonkowania tożsamości narodów. Według raportu National Geographic na obszarach Bliskiego Wschodu objętych działaniami wojennymi za czasów walki z ISIS 90% zabytków kultury znajdowało się na obszarach rozdartych wojną, co pozwoliło na grabieże na dużą skalę. Do dnia dzisiejszego nielegalny handel dobrami kultury w znacznym stopniu przyczynia się do finansowania terroryzmu, przestępczości zorganizowanej i prania pieniędzy. W przypadku krajów Bliskiego Wschodu, głównie Iraku, Syrii i Tunezji, szczególne piętno odcisnęła działalność Państwa Islamskiego (ISIS)¹⁸. ISIS zajmowało tereny obejmujące ponad 4500 stanowisk archeologicznych, niektóre z nich były wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO¹⁹. ISIS wykorzystywało płądrowanie obiektów

---

¹⁶ Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa (KPiB) odpowiada za unijną wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa (WPZiB) oraz wspólną politykę bezpieczeństwa i obrony (WPBiO). Komitet składa się z ambasadorów państw członkowskich oddelegowanych do Brukseli, a przewodniczącą mu przedstawiciele Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych. Zbiera się dwa razy w tygodniu, a jeśli trzeba – częściej.

¹⁷ Rada Unii Europejskiej, *Konkluzje Rady w sprawie podejścia UE do dziedzictwa kulturowego...*, op. cit. s. 6.

¹⁸ Do czerwca 2014 roku organizacja występująca dziś pod nazwą Państwa Islamskiego (PI) była typową organizacją terrorystyczną związaną z Al-Kaidą. Została założona przez Jordańczyka Abu Musaba al-Zarkawiego w 1999 roku pod nazwą Jamaat al-Tawhid wal Jihad. Organizacja kilkakrotnie zmieniała nazwę, do przemianowania na Państwo Islamskie, znana była m.in. jako Islamskie Państwo Iraku, a następnie Islamskie Państwo Syrii i Iraku (ISIS, ISIL lub Daesh określenie pochodzące od arabskiego akronimu).

¹⁹ Financial Action Task Force (FATF), *Report Financing of the terrorist organisation Islamic*

archeologicznych i nielegalny handel dobrami kultury jako „narzędzie walki” w celu finansowania swoich działań i działalności terrorystycznej. Już w 2015 roku National Geographic donosił, że dokumentów skonfiskowanych przez irackie siły bezpieczeństwa, ISIS i inne nielegalne grupy działające w Syrii mogły do tej pory zarobić nawet dziesiątki milionów dolarów na antykach skradzionych z Syrii²⁰. Ponadto ataki ISIS na muzeum Bardo w Tunisie (Tunezja) oraz celowe zniszczenie muzeum w Mosulu (Irak) i zabytków w Syrii pokazały, że takie działania przybrały miano czystek kulturowych, gdzie terroryści przyjęli sobie za cel niszczenie budynków cywilnych i religijnych oraz obiektów archeologicznych należących do wspólnego dziedzictwa ludzkości. Strategia ta miała spowodować destabilizację różnych społeczności i zniszczenie ich tożsamości. Sławnym stało się nagranie z dnia 26 lutego 2015 roku, na którym rebelianci ISIS niszczą starożytne zabytki asyryjskie w Nimrud (Irak)²¹ oraz nagranie w muzeum w Mosulu²². Działania te uznano za największe masowe niszczenie dziedzictwa kulturowego od czasów II wojny światowej. Co więcej, miejscowa ludność cywilna na terenach kontrolowanych przez ISIS, desperacko poszukująca środków do przetrwania, niejednokrotnie wykopywała i sprzedawała artefakty, z których kalifat czerpał także określony procent zysków. W lipcu 2015 r. Departament Stanu (USA) ogłosił, że kilka miesięcy wcześniej, podczas nalotu we wschodniej Syrii w celu schwytania przywódcy ISIS Abu Sayyafa, Siły Operacji Specjalnych USA odnalazły skrytkę z setkami obiektów archeologicznych i historycznych, w tym obiektów skatalogowanych jako należące do muzeum Mosulu. Dokumenty uzyskane podczas tego samego nalotu udowodniły, że ISIS czerpał zyski z grabieży i handlu antykami²³. Amerykański nalot mający na celu schwytanie przywódcy ISIS, zaowocował ponadto odnalezieniem dokumentów, które wykazały, że ISIS utworzyło Wydział Zabytków z jednostkami zajmującymi się badaniem znanych stanowisk

---

State in Iraq and the Levant (ISIL), „FATF” Luty 2015, www.fatf-gafi.org/topics/methodsandtrends/documents/financing-of-terrorist-organisation-isil.html, (dostęp 08.10.2022).

²⁰ Pringle H., *ISIS Cashing in on Looted Antiquities to Fuel Iraq Insurgency*, National Geographic, <http://news.nationalgeographic.com/news/2014/06/140626-isis-insurgentssyria-iraq-looting-antiquities-archaeology/> (dostęp 15 05 2022).

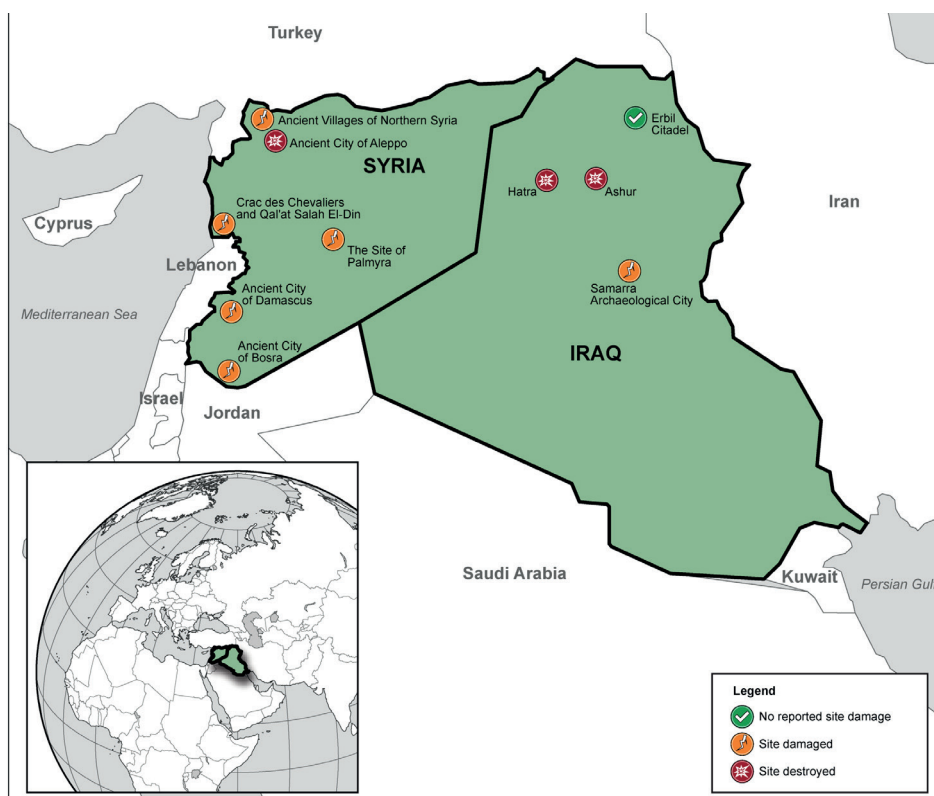
²¹ Channel 4 News, *Isis vandals destroy historic city of Nimrud*, 12.04.2015, YouTube, online: <https://www.youtube.com/watch?v=wGiY7ZDKZSE>, (dostęp 08.10.2022).

²² Relicsngold, *ISIS Destroying Ancient Artifacts - 26 February 2015*, 27.02.2015, YpuTube, <https://www.youtube.com/watch?v=rBA5ZWmmIow>, (dostęp 08.10.2022).

²³ United States Government Accountability Office, *Cultural Property: Protection of Iraqi and Syrian Antiquities*, Report to Congressional Requesters, GAO-16-673, 2016, s. 6.

archeologicznych, odkrywaniem nowych i sprzedażą zabytków. Zgodnie z tymi dokumentami Wydział Zabytków pobierał 20-procentowy podatek od dochodów z grabieży zabytków i wydawał zezwolenia upoważniające do wykopywania i nadzorowania wykopalisk artefaktów²⁴.

Ilustracja 1: Zgłoszone szkody w obiektach światowego dziedzictwa ONZ do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) w Iraku i Syrii, według UNESCO²⁵:

Ocena przychodów ISIS z antyków jest bardzo trudna, biorąc pod uwagę charakter czarnego rynku, ale oficjalne dane handlowe USA wskazują na 23-procentowy wzrost importu antyków z regionu Lewantu od 2010 roku, w szczególności odkąd ISIS zaczęło zdobywać terytorium²⁶.

²⁴ United States Government Accountability Office, *Cultural Property: Protection of Iraqi...*, op. cit., s. 14.

²⁵ Ibidem, s. 11.

²⁶ Fanusie Y. J., Joffe A., *Monumental Fight Countering the Islamic State's Antiquities Trafficking*, Washington 2015, s. 3.

Jak powyżej wspomniano jednym z krajów szczególnie dotkniętych zjawiskiem niszczenia dziedzictwa kulturowego jest do dnia dzisiejszego Irak, gdzie według ekspertów od antyków od czasu wybuchu konfliktu w latach 90-tych zrabowano około 200 000–500 000 artefaktów²⁷. A według archeologa Johna Russella²⁸ tylko od marca 2003 r. do początku 2005 r. z Iraku mogło zostać zrabowanych 400 000–600 000 zabytków, co wygenerowało od 10 do 20 milionów dolarów²⁹. Irak jest jednym z krajów o najbogatszej historii archeologicznej; przez tysiąclecia był domem kilku znaczących kultur, które przyczyniły się do historii i rozwoju ludzkości, przez co stał się kolebką cywilizacji, ale niestety w ostatnich dziesięcioleciach kraj ten został spustoszony przez wojny i działania terrorystyczne. Ta sytuacja w Iraku skłoniła szabrowników do wykopywania dziesiątek starożytnych artefaktów i kradzieży innych z muzeów, aby sprzedać je na lukratywnym globalnym rynku antyków. Grabieże osiągnęły skalę przemysłową po upadku Saddama Husajna w 2003 roku i trwały podczas II wojny w Zatoce Perskiej (2003-2011). W 2003 roku pracownicy Narodowego Muzeum Iraku opuścili muzeum na dwa dni przed natarciem sił USA w Bagdadzie. W ciągu kolejnych 36 godzin, do czasu powrotu pracowników, szabrownicy – w tym oddziały międzynarodowe – splądrowali muzeum, wywożąc ponad 15 000 obiektów, co czyni je jednym z najgorszych rabunków artefaktów kulturowych w historii. Tydzień po odejściu personelu muzeum siły amerykańskie zaczęły pilnować muzeum. Większość obiektów muzeum w Bagdadzie nie została jeszcze odzyskana³⁰.

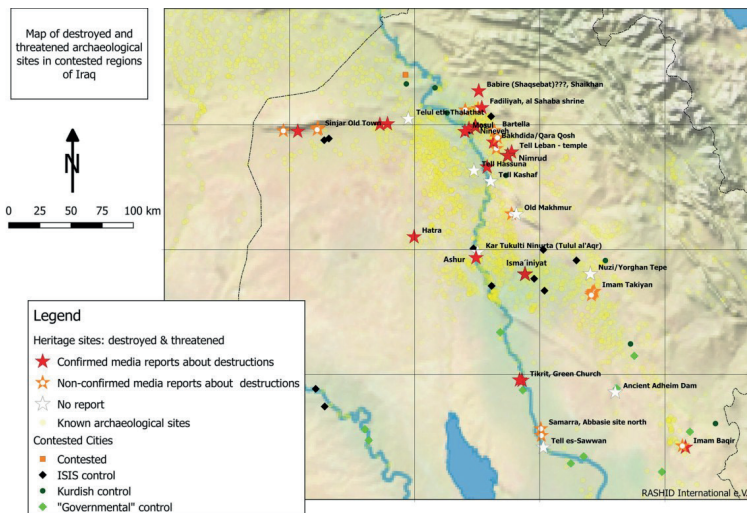
²⁷ Bouknight S., *Crimes Against Cultural Heritage: Looting in Iraq and Syria*, „Inside Arabia”, April 2019, <https://insidearabia.com/crimes-against-cultural-heritage-looting-iraq-syria>, (dostęp 08.10.2022).

²⁸ Ph.D, John Malcolm Russell w latach 2003-2004 pracował w Tymczasowej Władzy Koalicyjnej jako doradca irackiego Ministerstwa Kultury w Bagdadzie w Iraku, gdzie zajmował się renowacją Muzeum Iraku i ochroną stanowisk archeologicznych. Obecnie wykłada sztukę i archeologię starożytnego Bliskiego Wschodu i Egiptu na MassArt.

²⁹ The UNESCO Courier, Hardy S., *Curbing the spoils of war*, „UNESCO”, 2017, <https://en.unesco.org/courier/october-december-2017/curbing-spoils-war> (dostęp 01.10.2022).

³⁰ H. J. Langholtz, *Protection of Cultural Property: Online Course for the Military, Police, and Law Enforcement*, UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2020, s. 50.

Ilustracja 2: Mapa zniszczonych i zagrożonych stanowisk archeologicznych w spornych regionach Iraku, stan na czerwiec 2016 r. (Mapa i legenda: RASHID International e.V.)³¹

Międzynarodowy nielegalny handel artefaktami jest najczęściej praktykowany przez zorganizowane gangi przestępcze, a dzięki elastycznemu systemowi gospodarczemu jest źródłem finansowania dla terrorystów w Iraku. Sytuacja stała się poważna do tego stopnia, że Globalna Koalicja Przeciwko Daesh³² powołała grupę CIFG (Counter ISIS Finance Group of the Global Coalition to Defeat ISIS) pracującą nad odcięciem źródła terrorystów³³, składającą się z prawie 40 członków i obserwatorów. Grupa, która obejmuje prawie 70

³¹ H. J. Langholtz, *Protection of Cultural...*, op. cit., s. 7

³² W dniu 8 sierpnia 2014 rozpoczęła się autoryzowana przez prezydenta Stanów Zjednoczonych, Baracka Obamę, operacja lotnicza sił powietrznych tego państwa i zbrojnej koalicji międzynarodowej, w skład której weszły państwa zachodnie i niektóre kraje arabskie. Operacja została wymierzona w terrorystów ISIS, dopuszczających się masakr na ludności cywilnej podczas prowadzenia działań militarnych na terytorium Iraku i Syrii. W dniu 10 września 2014 r. prezydent B. Obama wyszedł z inicjatywą powołania tzw. Globalnej Koalicji Przeciwko Daesh (The Global Coalition against Daesh), której strategia walki przewidywała rozszerzenie nalotów na Syrię. Poza USA i większością państw NATO, w tym Polską uczestniczącą w Globalnej Koalicji od 2016 r., do koalicji weszły również sąsiednie państwa arabskie. We wrześniu 2014 r. USA i siły lotnicze państw arabskich: Jordanii, Maroka, Bahrajnu, Kataru, Arabii Saudyjskiej i Zjednoczonych Emiratów Arabskich rozpoczęły – koordynowaną przez Centralne Dowództwo Amerykańskie – operację bombardowań celów Daesh w pñ.-wsch. Syrii.

³³ CIFG jest jedną z pięciu aktywnych grup roboczych Globalnej Koalicji na rzecz Pokonania ISIS.

krajów i organizacji międzynarodowych, przewodzi globalnym wysiłkom, aby zapewnić pełne wdrożenie wielu Rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ, które zakazują wszelkich form wsparcia finansowego dla ISIS, w tym funduszy zebranych z porwania dla okupu, nielegalnego handlu skradzionymi obiektami dziedzictwa kulturowego oraz sprzedaży zasobów naturalnych³⁴.

W dniu 12 lutego 2015 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ jednogłośnie przyjęła Rezolucję 2199 (2015) potępiającą handel z ISIL oraz niszczenie dziedzictwa kulturowego. Państwom członkowskim ONZ nakazano podjęcie kroków w celu uniemożliwienia grupom terrorystycznym w Iraku i Syrii pozyskiwania funduszy z darowizn, handlu ropą naftową, zabytkami oraz zakładnikami. Potępiając niszczenie oraz grabież dziedzictwa kulturowego w Iraku i Syrii, Rada nakazała państwom podjęcie we współpracy z Interpolem, UNESCO oraz innymi organizacjami międzynarodowymi odpowiednich środków mających na celu przeciwdziałanie handlowi przedmiotami o wartości kulturowej, naukowej i religijnej wywiezionymi z Iraku po 6 sierpnia 1990 r. oraz z Syrii po 15 marca 2011 r.³⁵. Mimo że rezolucja 2199 (2015) wzywa państwa członkowskie do zakazania handlu transgranicznego dobrami kultury irackiej i syryjskiej oraz innymi istotnymi przedmiotami nielegalnie wywiezionymi z Iraku i Syrii, egzekwowanie prawa w tym zakresie jest prawie niemożliwe.

Odnalezienie przemyconych przedmiotów jest niestety niezwykle trudnym przedsięwzięciem. Najcenniejsze przedmioty, w tym ceramika, kamienne tablice z inskrypcjami i broń, po wywiezieniu z kraju trafiają do międzynarodowej sieci skradzionego dziedzictwa kulturowego dla bogatych kolekcjonerów i muzeów na całym świecie. Kiedy taki artefakt dotrze do Europy, może być przekazywany między handlarzami a konserwatorami lub obszarami wolnocłowymi, zdobywając dokumenty maskujące jego pochodzenie i udające legalność. Takie przedmioty mogą zebrać duże sumy na aukcjach w Nowym Jorku, Hongkongu czy Londynie, które to miasta uważane są za największe rynki handlu dziełami sztuki – tego legalnego i nielegalnego. Po przemycie narkotyków oraz broni, przemyt cennych dzieł sztuki i przedmiotów należących do dziedzictwa kulturowego to jedna z najbardziej dochodowych działalności

³⁴ <https://theglobalcoalition.org/en/mission/tackling-daeshs-financing-and-funding/>, „The Global Coalition”, (dostęp 08.10.2022).

³⁵ *Unanimously Adopting Resolution 2199 (2015), Security Council Condemns Trade with Al-Qaida Associated Groups, Threatens Further Targeted Sanctions*, United Nations 2015, <https://press.un.org/en/2015/sc11775.doc.htm>, (dostęp 26.04.2022).

przestępczych³⁶. Mniejsze, nieudokumentowane przedmioty nadal można sprzedawać w antykwariatach. W jednej głośnej sprawie amerykański gigant sklepów z branży rzemieślniczej Hobby Lobby³⁷ kupił tysiące irackich starożytnych artefaktów o łącznej wartości ponad 1,5 miliona dolarów, które zostały przemycone z Iraku przez Zjednoczone Emiraty Arabskie i Izrael w 2010 i 2011 roku. W 2018 roku amerykański sąd ukarał firmę grzywną w wysokości 3 milionów dolarów i repatriował ponad 5500 artefaktów³⁸.

MISJA CYWILNA WPBiO NA BLISKIM WSCHODZIE

Jedną z możliwych reakcji UE na sytuację kryzysową jest powołanie misji cywilnej WPBiO³⁹.

W dniu 17 lipca 2017 r. Rada zatwierdziła koncepcję zarządzania kryzysowego dla ewentualnej cywilnej misji WPBiO na rzecz wsparcia reformy sektora bezpieczeństwa w Iraku. W odpowiedzi na zaproszenie władz Iraku⁴⁰ w październiku 2017 roku UE ustanowiła misję doradczą UE na rzecz reformy sektora bezpieczeństwa w Iraku (EUAM Iraq), której zadaniem jest doradzanie władzom irackim w zakresie wdrażania przez nie reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa. Nadmienić należy, że na Bliskim Wschodzie działały

³⁶ Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli...*, op. cit., s. 71.

³⁷ Hobby Lobby Stores, dawniej Hobby Lobby Creative Centers, to amerykańska firma handlu detalicznego należąca do chrześcijan, która łączy amerykańskie konserwatywne wartości i chrześcijańskie media. Jest właścicielem sieci sklepów ze sztuką i rękodziełem o wartości ponad 5 miliardów dolarów w 2018 roku. Sieć posiada 969 sklepów w 47 stanach.

³⁸ T. Connor, D. Arkin, *Spotlight on Hobby Lobby's Biblical Collection After Smuggle Case*, NBC News, 06.07.2017, <https://www.nbcnews.com/news/us-news/spotlight-hobby-lobby-s-biblical-collection-after-smuggle-case-n780286>, (dostęp 08.10.2022); M. Green, *Hobby Lobby kupiło tysiące starożytnych artefaktów przemyconych z Iraku*, <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2017/07/hobby-lobby-smuggled-thousands-of-ancient-artifacts-out-of-iraq/532743/>, „The Atlantic”, 07.2017, (dostęp 08.10.2022).

³⁹ Cywilne misje WPBiO są ustanawiane na mocy decyzji Rady, przede wszystkim na zaproszenie państw/rządów przyjmujących lub rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ. Środki finansowe pochodzą z budżetu WPZiB, a państwa członkowskie wnoszą wkład wyłącznie poprzez oddelegowanie swojego personelu; EU Institute for Security Studies, *CSDP in action. What contribution to international security?*, Chaillot Paper no. 134, 05.2015, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Chaillot_134_CSDP_missions.pdf, (dostęp 05.10.2022).

⁴⁰ Dnia 19 czerwca 2017 r. Rada ogłosiła, że w odpowiedzi na wniosek władz Iraku Unia bada możliwość wysłania unijnego zespołu doradczo-wspomagającego ds. reformy sektora bezpieczeństwa, który to zespół będzie pomagał przy tej reformie we współpracy i w porozumieniu z innymi partnerami międzynarodowymi. 24 sierpnia 2017 r. premier Iraku wysłał do Wysokiego Przedstawiciela Unii do Spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa pismo, w którym z zadowoleniem przyjął plany dotyczące misji.

już dwie misje cywilne UE ustanowione w listopadzie 2005 roku: Misja Unii Europejskiej Policji i Praworządności na Terytorium Palestyńskim (EUPOP COPPS) oraz Misja Pomocy Granicznej Unii Europejskiej na przejściu granicznym w Rafah (EUBAM Rafah).

Misja EUAM Iraq została uruchomiona w celu przeprowadzenia reformy irackiego cywilnego sektora bezpieczeństwa i jej nadrzędnym zadaniem jest wspieranie spójnej realizacji cywilnych aspektów irackiej strategii bezpieczeństwa narodowego oraz reformy sektora bezpieczeństwa. Proces ten obejmuje wsparcie reform instytucjonalnych i działania na rzecz zwalczania terroryzmu, w tym zwalczania brutalnego ekstremizmu, przestępczości zorganizowanej, ze szczególnym uwzględnieniem zarządzania granicami, przestępczości finansowej, w szczególności korupcji, prania pieniędzy i handlu dziedzictwem kulturowym⁴¹.

Mimo wysiłków EUAM Iraq, a także obecności wielu organizacji międzynarodowych, zorganizowane grupy przestępcze i terrorystyczne stale generują dochody z nielegalnego handlu dobrami kultury w Iraku. Irackie obiekty archeologiczne można znaleźć w muzeach na całym świecie. Przedmioty te cieszą się również dużym zainteresowaniem wśród kolekcjonerów, a tym samym stają się celem przemytu i handlu ludźmi. W wielu przypadkach odzyskanie zajętych przedmiotów nie było możliwe ze względu na brak niezbędnej dokumentacji potwierdzającej pochodzenie przedmiotów oraz akt policyjnych z Iraku. Handel dobrami kultury jest często przestępstwem transgranicznym, które wymaga transnarodowego podejścia dochodzeniowego. Przedmioty są kradzione z jednego kraju, przemywane przez granicę, często legalizowane i sprzedawane nielegalnie w innym. Jedynym sposobem na skuteczne działania w dziedzinie walki z przestępstwami związanymi z dziedzictwem kulturowym jest ścisła współpraca między agencjami ponad granicami, reagowanie na zagrożenia między agencjami bezpieczeństwa a międzynarodowymi organizacjami policyjnymi, a co za tym idzie międzynarodowa wymiana informacji, która musi stać na najwyższym możliwym poziomie. Ponadto, celem skutecznego działania, niezbędna jest odpowiednia i wystarczająca rejestracja dóbr kultury: od materiału fotograficznego, digitalizacji, po numerację obiektów i aktualizację ewidencji. Gromadzenie i przechowywanie informacji jest

⁴¹ Rada Unii Europejskiej, Decyzja Rady (WPZiB) 2017/1869 z dnia 16 października 2017 r. w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy sektora bezpieczeństwa w Iraku (EUAM Iraq), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017D1869>, (dostęp: 20.05.2022).

kluczowym krokiem. Konieczne jest tu wsparcie przez bazę danych, w której dane będą przechowywane. Istnieją krajowe i międzynarodowe bazy danych skradzionych dzieł sztuki, niestety jednak na dzień dzisiejszy władze irackie nie mają krajowej bazy danych poświęconej dziedzictwu kulturowemu.

Kilka podmiotów międzynarodowych, takich jak Rada Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych w rezolucji 2347/2017, jej zespół monitorujący oraz inne organizacje, w tym UNESCO, wielokrotnie podkreślały kluczową rolę, jaką pełnią bazy danych. We wspomnianej rezolucji Rada Bezpieczeństwa ONZ wezwała wszystkie państwa członkowskie m. in. do ustanowienia procedur i, w stosownych przypadkach, baz danych przeznaczonych do gromadzenia informacji o działalności przestępczej związanej z dobrami kultury oraz o nielegalnie wydobytych, wywożonych, importowanych lub sprzedawanych, skradzionych, przemyconych lub zaginionych dobrach kultury; a także do korzystania i wnoszenia wkładu do Bazy Danych Skradzionych Dzieł Sztuki Interpol oraz baz danych narodowych Dziedzictwa Kulturowego UNESCO⁴². Ponadto w 2018 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję 73/130 w sprawie zwrotu lub restytucji dóbr kultury krajom źródłowym⁴³. W artykule 17 tej rezolucji ONZ zwraca się o utworzenie, przy wsparciu Interpolu, wyspecjalizowanych jednostek policji zajmujących się wyłącznie tymi przestępstwami oraz prowadzenie dochodzeń w sprawach handlu dobrami kultury. Ponadto Zgromadzenie Ogólne ONZ podkreśliło znaczenie stworzenia krajowej bazy danych skradzionych dzieł sztuki bezpośrednio powiązanej z bazą Interpolu – jako fundamentalnego kroku w celu udostępniania i rejestrowania jak największej ilości informacji o skradzionych przedmiotach⁴⁴.

Dla Interpolu i włoskich Carabinieri, najważniejszych organizacji zajmujących się zwalczaniem przestępstw artystycznych, utworzone i zarządzane przez nie bazy danych stanowią niezbędne narzędzie w ich działalności, zwłaszcza w odzyskiwaniu skradzionych dzieł sztuki. Interpol zarządza globalną bazą danych skradzionych dzieł sztuki Stolen Works of Art Database, która obejmuje ponad 52 000 pozycji zgłoszonych przez 125 krajów członkowskich. Jest to jedyna na poziomie międzynarodowym baza danych z poświadczonymi

---

⁴² Rada Bezpieczeństwa ONZ, Rezolucja 2347 (2017) / przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa na 7907 na posiedzeniu 24 marca 2017 r., <https://digitallibrary.un.org/record/862506?ln=en>, (dostęp: 10.10.2022).

⁴³ Resolution of the United Nations General Assembly, “Vlex”, December 2018, <https://international.vlex.com/vid/res-73-130-resolucion-861192728>, (dostęp: 10.10.2022).

⁴⁴ Ibidem.

policyjnymi informacjami o skradzionych i zaginionych przedmiotach sztuki. Kraje przesyłają do Interpolu informacje o skradzionych i zaginionych przedmiotach, a ich eksperci dodają je do bazy danych. Zgodnie z rygorystycznymi zasadami przetwarzania danych, do bazy danych mogą być wprowadzane wyłącznie informacje przekazane przez upoważnione podmioty: Centralne Biura Krajowe Interpol i określone międzynarodowe organizacje partnerskie, takie jak UNESCO oraz International Council of Museums (ICOM) i International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM). Do bazy danych wprowadzane są tylko w pełni identyfikowalne obiekty. W sierpniu 2009 r. utworzono publiczny dostęp online umożliwiający przeglądanie tej bazy danych. Korzystając z formularza zgłoszeniowego, każdy może złożyć wniosek o zostanie autoryzowanym użytkownikiem bazy danych, aby sprawdzić w czasie rzeczywistym, czy dany przedmiot znajduje się wśród zarejestrowanych obiektów. W 2012 roku pod przewodnictwem włoskiej jednostki specjalistycznej Carabinieri ds. ochrony dziedzictwa kulturowego i przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej uruchomiono projekt o kryptonimie PSYCHE (System Ochrony Dziedzictwa Kulturowego) mający na celu modernizację baz danych Interpolu. Projekt ten umożliwił krajom członkowskim bezpośrednio wprowadzanie danych do bazy danych Interpolu, umożliwił bezpośredni transfer danych z krajowej włoskiej bazy danych LEONARDO oraz uprościł i przyspieszył wyszukiwanie za pomocą oprogramowania do porównywania obrazów. Oprócz klasycznych pól danych, użytkownicy mogą uzupełnić swoje wyszukiwanie, przesyłając zdjęcie dowolnego obiektu sztuki i sprawdzając je za pomocą oprogramowania dopasowującego obrazu⁴⁵.

Baza danych jest również jednym z międzynarodowych rejestrów, o których mowa w Konwencji UNIDROIT z 1995 r. w sprawie skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury⁴⁶.

Istnieje szereg obowiązkowych cech i informacji, które muszą być podane na skradzionych przedmiotach, aby mogły zostać włączone do bazy danych. Tylko niepowtarzalne i rozpoznawalne przedmioty mogą być uwzględnione, chyba że mają szczególne cechy, które je wyróżniają. Ponadto fakt, że przedmiot nie znajduje się w bazie danych, nie oznacza, że nie został skradziony.

⁴⁵ *Stolen Works of Art Database*, „Interpol”, <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Databases/Stolen-Works-of-Art-Database> (dostęp: 29.04.2022).

⁴⁶ Rush L., Millington B. L., *The Carabinieri Command for the Protection of Cultural Property, Saving the World's Heritage*, Newcastle University, Woodbridge, 2015, s. 33.

Przedmiot mógł zostać skradziony, ale nie został umieszczony w bazie danych z kilku powodów, takich jak: nie został jeszcze zgłoszony policji jako skradziony; zgłoszenie kradzieży nie zostało jeszcze otrzymane przez Interpol oficjalnymi kanałami; pozycja nie została jeszcze wprowadzona do bazy danych; wyszukiwanie pozycji odbywa się wyłącznie na poziomie krajowym; przedmiot został zrabowany ze stanowiska archeologicznego i nie jest znany policji.

W 2018 roku Interpol przeprowadził rewolucyjny proces modernizacji ww. bazy poprzez projekt PSYCHE. Aktualizacja miała na celu zmodernizowanie zarówno interfejsu bazy danych, jak i procesu wprowadzania danych w celu zwiększenia objętości danych poprzez umożliwienie krajom członkowskim niezależnego wprowadzania, modyfikowania i usuwania danych dotyczących skradzionych dóbr kultury⁴⁷.

Za przykład efektywnego działania można bezspornie podać włoskie organy ścigania, gdzie od lat 80 działa wyspecjalizowana jednostka Carabinieri (Carabinieri of the Heritage Authority), posiadająca wyżej już wspomnianą bazę danych skradzionych dzieł sztuki. Baza LEONARDO zawiera informacje o przedmiotach do odzyskania pochodzenia włoskiego lub zagranicznego oraz o związanych z nimi zdarzeniach kryminalnych. Wykorzystanie zaawansowanej technologii komputerowej sprawiło, że baza danych stała się punktem odniesienia dla wszystkich centrali oraz dla innych włoskich i zagranicznych organów ścigania, umożliwiając dogłębną analizę zjawiska przestępczego dotyczącego nielegalnego handlu dobrami kultury. Baza danych zawiera opis ponad 1 280 000 opisanych skradzionych przedmiotów i ponad 780 000 zdjęć⁴⁸. Jest to potężne narzędzie komputerowe, które umożliwia odzyskanie skradzionych przedmiotów dzięki połączeniu skuteczności algorytmu wyszukiwania obrazów z doświadczeniem operatorów Carabinieri⁴⁹.

W celu wsparcia śledzenia i zapobiegania handlowi nielegalnie wydobytymi i sprzedawanymi artefaktami Międzynarodowa Rada Muzeów (ICOM)⁵⁰

---

⁴⁷ *Psyche: the protection system for cultural heritage*, „TPC Carabinieri”, s. l. 2016, <http://tpcweb.carabinieri.it/SitoPubblico/psyche/generic?lang=EN>, (dostęp: 18.10.2022).

⁴⁸ Kieckens E., *Database is at the heart of the Italian art squad*, „Innovation Origins”, 08.2020, <https://innovationorigins.com/en/database-is-at-the-heart-of-the-italian-art-police/>, (dostęp: 16.10.2022).

⁴⁹ *Stolen works of art databases for law enforcement agencies at European level*, „Netcher”, November 2020, <https://netcher.eu/project-news/stolen-works-of-art-databases-for-law-enforcement-agencies-at-european-level/>, (dostęp: 16.10.2022).

⁵⁰ Międzynarodowa Rada Muzeów (ang. International Council of Museums, ICOM) z siedzibą w Paryżu – międzynarodowa, pozarządowa organizacja muzeów, utworzona w roku

administruje Red List Database, czyli Czerwoną Listę zagrożonych obiektów z różnych krajów, w tym przedmiotów kultury irackiej⁵¹ z ilustrowanymi przykładami prezentującymi kategorie dóbr kultury, które mogą być przedmiotem kradzieży i handlu⁵². Czerwone Listy są publikowane od 2000 r. i pomagają organizacjom i władzom, takim jak policja lub urzędnicy celni, identyfikować zagrożone przedmioty i zapobiegać ich nielegalnej sprzedaży lub wywozowi. Poza innymi korzystnymi rezultatami, narzędzia te przyczyniły się do identyfikacji, odzyskania i restytucji tysięcy obiektów kultury z Iraku, Afganistanu i Mali. Czerwone listy są swobodnie dostępne w formacie cyfrowym, natomiast broszury są dystrybuowane głównie do organów ścigania. Wszystkie osoby zaangażowane w handel lub ochronę dóbr kultury są proszone o konsultowanie i rozpowszechnianie list w celu maksymalnego wykorzystania i oddziaływania tego uznanego na arenie międzynarodowej narzędzia⁵³.

Sposób zaangażowania powinien również polegać na zapewnieniu, że odpowiednie organy ścigania (zwłaszcza służby celne, straż graniczna i policja) są przeszkolone, wyposażone i świadome swoich zadań oraz jak najefektywniej współpracują. Połączone bazy danych skradzionych artefaktów we współpracy z Międzynarodową Organizacją Policji Kryminalnej (Interpol), budowanie zdolności instytucjonalnych, świadomość podmiotów państwowych i niepaństwowych oraz późniejsze szkolenia są niezbędne do tego przedsięwzięcia. W związku z tym UE powinna dążyć do udostępnienia wiedzy fachowej w dziedzinie archeologii i historii sztuki w całej UE, aby zwiększyć możliwości organów ścigania (w szczególności funkcjonariuszy celnych i policji)⁵⁴.

W tych i innych wspomnianych bazach brakuje jednak informacji dotyczących przedmiotów pochodzących z nielegalnych wykopalisk, w tym

---

1946 przy wsparciu UNESCO w celu reprezentacji interesów muzeów. ICOM, składa się z 118 komitetów narodowych i 30 międzynarodowych komitetów specjalistycznych. ICOM posiada około 26 tysięcy członków w 151 krajach, https://pl.wikipedia.org/wiki/Mi%C4%99dzynarodowa_Rada_Muze%C3%B3w.

⁵¹ „ICOM”, <https://icom.museum/en/resources/red-lists/?material=&type=&country=53>, (dostęp: 10.10.2022).

⁵² „ICOM”, <https://icom.museum/en/red-lists/> (dostęp: 10.10.2022).

⁵³ RASHID International e.V., *Research Assessment and Safeguarding of the Keritage of Itaq in Danger, The Intentional Destruction of Cultural Heritage in Iraq as a Violation of Human Rights, Submission for the United Nations Special Rapporteur in the field of cultural rights*, s. 13, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/CulturalRights/DestructionHeritage/NGOS/RASHID.pdf>, (dostęp: 10.10.2022).

⁵⁴ Council of the European Union, *Concept on Cultural Heritage in conflicts and crises...*, op. cit., s. 8.

na stanowiskach archeologicznych w Iraku ze względu na ich pochodzenie i sposób pozyskania. Dlatego też władze irackie nie mogą mieć na ich temat żadnych informacji. Powyższe zagadnienie było już wielokrotnie podnoszone przez ekspertów rynku sztuki, którzy informują, że sprzedawcy na rynku często sprawdzają bazy danych prowadzone przez Art Loss Register i Art Recovery International. Obie te organizacje są prywatnymi firmami, które w swoich bazach danych rzekomo zawierają informacje pozyskiwane z Federalnego Biura Śledczego (FBI) i innych organów ścigania, w uzupełnieniu rejestracji skradzionych przedmiotów w imieniu osób fizycznych. Urzędnicy państwowi i eksperci rynku dzieł sztuki zauważyli, że te bazy danych zawierają tylko przedmioty, dla których udokumentowano informacje o prawie własności, podczas gdy łupieżcy przedmiotów często wydobywali z ziemi przedmioty nieudokumentowane przed ich splądrowaniem, a tym samym niezarejestrowane w bazach danych⁵⁵. Niestety do dnia dzisiejszego władze irackie nie mają także krajowej bazy danych poświęconej utraconemu dziedzictwu kulturowemu.

W dniu 14 września 2022 r. ESDZ opublikowała pierwszy raport z postępów we wdrażaniu wspomnianej wcześniej koncepcji dziedzictwa kulturowego w konfliktach i kryzysach. Raport miał na celu przedstawienie kompleksowego przeglądu obejmującego nie tylko aspekty WPBiO, ale także szersze podejście UE do dziedzictwa kulturowego w kontekście konfliktów i kryzysów. Analiza opierała się na danych zebranych od ESDZ i służb Komisji Europejskiej, delegatur UE oraz misji UE w dziedzinie WPBiO. Odzwierciedla postępy poczynione przez UE w tej sprawie tematycznej w okresie od czerwca 2021 do maja 2022⁵⁶. Uznając znaczenie wpływu działań UE na rzecz wsparcia dziedzictwa kulturowego w konfliktach i kryzysach oraz zgodnie ze zintegrowanym podejściem UE do zewnętrznych konfliktów i kryzysów, UE zdecydowała się udzielić Irakowi pełnego poparcia, jako że najbardziej obrazowe przykłady w tym zakresie pochodzą z działalności misji UE w ramach WPBiO. Jedyną misją cywilną, posiadającą w zakresie mandatu swojego działania ochronę dziedzictwa kulturowego, jest właśnie EUAM Iraq. Ochrona wartości kulturowych, wzmacnianie irackiego dziedzictwa i zapobieganie pierwotnym

⁵⁵ United States Government Accountability Office, *Cultural Property: Protection of Iraqi and Syrian...*, op. cit., s. 23.

⁵⁶ European External Action Service, *Report on the progress in the implementation of the "Concept on Cultural Heritage in conflicts and crises. A component for peace and security in European Union's external action" and the dedicated Council Conclusions*, Bruksela 2022, s. 10,

przyczynom ekstremizmu należą do kluczowych czynników stabilizacyjnych w Iraku. EUAM Irak wspiera władze irackie w walce z nielegalnym handlem i niszczeniem dóbr dziedzictwa kulturowego w ramach działań doradczych w zakresie zwalczania terroryzmu i przestępczości zorganizowanej. Od momentu jej ustanowienia misja doradza władzom irackim w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i budowania ich potencjału poprzez współpracę międzynarodową. Do dnia dzisiejszego jest także jedyną misją WPBiO mającą w swoich szeregach eksperta w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego. Misja wspiera także rozwój współpracy międzyresortowej m. in. poprzez wzmacnianie relacji między interesariuszami kultury i organów ścigania. Zaproponowała również wsparcie Komisji Sejmowej odpowiedzialnej za rewizję Ustawy o dziedzictwie kulturowym⁵⁷.

Ponadto misja ma w swoim dorobku organizację kilku międzynarodowych warsztatów, w których brali udział europejscy eksperci (Interpol, jednostka ochrony dziedzictwa kulturowego Carabinieri, Międzynarodowa Rada Muzeów), iraccy wysocy rangą urzędnicy organów ścigania z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, takich jak organy kontroli granic, organy ds. przestępczości zorganizowanej i zwalczania terroryzmu, a także eksperci z Ministerstwa Kultury⁵⁸. Wydarzenia te obejmowały różne aspekty, takie jak budowanie sieci kontaktów i wymiany informacji, współpraca między agencjami krajowymi i międzynarodowymi oraz wzmocnienie wspólnych wysiłków w zakresie prewencji i dochodzeń.

Te i inne przedsięwzięcia pozwoliły na zidentyfikowanie skutecznych, wydajnych i trwałych czynników umożliwiających pracę na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, a w tym stworzenie bazy danych i digitalizacji jako narzędzia wykrywania i ścigania przestępstw przeciwko dziedzictwu kultury oraz wymiany informacji na ich temat i zapobiegania im. EUAM Irak podjął starania zmierzające do opracowania irackiej narodowej bazy danych utraconych dzieł sztuki, która mogłaby zawierać wszystkie informacje o przedmiotach do odzyskania oraz unikalne archiwum elektroniczne zawierające wszystkie informacje związane z wnioskami o repatriację. Ponadto podjęto inicjatywę działań wspierających władze irackie w ustanowieniu narodowej strategii ochrony dóbr ich kultury, angażującej nie tylko organy ścigania, ale

⁵⁷ European External Action Service, *Report on the progress...* op. cit., s. 10.

⁵⁸ EUAM Iraq hosts third workshop on protection of cultural heritage, 21.11.2019, https://www.eeas.europa.eu/euam-iraq/euam-iraq-hosts-third-workshop-protection-cultural-heritage_en, (dostęp 10.05.2022).

także te części społeczeństwa obywatelskiego, które mogą przyczynić się do edukacji obywateli, zwłaszcza młodego pokolenia.

W maju 2021 r. EUAM Iraq podpisał umowę z rządem Niemiec na sfinansowanie projektu „Krajowa baza danych ochrony dziedzictwa kulturowego w Iraku – faza I”, polegającego na wzmocnieniu zdolności Iraku w walce z przestępczością zorganizowaną i terroryzmem oraz poprawie współpracy między różnymi krajowymi organizacjami rządowymi i pozarządowymi⁵⁹. Baza danych ma zostać utworzona na poziomie krajowym, ma zawierać poświadczone informacje organów ścigania dotyczące skradzionych i zaginionych obiektów dziedzictwa kulturowego oraz artefaktów. Jednocześnie celem Misji Doradczej w Iraku przy realizacji tego projektu jest zacieśnienie współpracy i zacieśnienie relacji między różnymi instytucjami m. in. Dyrekcji Generalnej ds. Zwalczenia Przestępczości Zorganizowanej – oraz jej Jednostki ds. Zwalczenia Handlu Dziełami Sztuki; Ministerstwa Kultury, State Board of Antiquities and Heritage (SBAH) i jego Departamentu Odzyskiwania Dzieł Sztuki⁶⁰. W ramach przedmiotowego projektu w wrześniu 2021 roku EUAM Irak zorganizował dwudniowe warsztaty na temat ochrony dziedzictwa kulturowego i zwalczania przestępczości zorganizowanej, w których wzięło udział około 70 irackich i międzynarodowych uczestników aktywnych w tej dziedzinie. Warsztaty miały na celu zebranie wstępnych danych i określenie lokalnych potrzeb w celu stworzenia oficjalnej irackiej krajowej bazy danych artefaktów kulturowych, sposobu identyfikacji i odzyskiwania skradzionych i zaginionych przedmiotów⁶¹.

Na marginesie można wspomnieć, że w trakcie aktualnie trwającego konfliktu zbrojnego na Ukrainie, Komisja Europejska zatwierdziła inicjatywę Centrum Kompetencyjnego Konserwacji Dziedzictwa Kulturowego (4CH) „Ocalić Zabytki Ukrainy”, po tym, jak ukraińskie instytucje dziedzictwa kulturowego zwróciły się do 4CH o pomoc. Projekt jest realizowany od lipca 2022 r. i ma na celu ratowanie danych o ukraińskim dziedzictwie kulturowym, zachowanie jego pamięci i wsparcie przyszłej odbudowy mienia ze

---

⁵⁹ *EUAM Iraq signs two new project agreements with Government of Germany*, 07.05.2021, <https://www.euam-iraq.eu/news/41/euam-iraq-signs-two-new-project-agreements-with-government-of-germany> (dostęp 22.05.2022).

⁶⁰ European External Action Service, *Report on the progress...*, op. cit., s. 8,

⁶¹ *Cultural heritage workshop gathers experts to discuss an Iraqi database*, 28.09.2021, <https://www.euam-iraq.eu/news/67/cultural-heritage-workshop-gathers-experts-to-discuss-an-iraqi-database>, (dostęp 20.05.2022).

zniszczeń spowodowanych wojną. Projekt polega na tworzeniu kopii dokumentacji, obiektów cyfrowych, metadanych, katalogów, baz danych, obrazów i zdigitalizowanych zabytków jako modeli 3D ukraińskiego dziedzictwa na bezpiecznych serwerach umieszczonych w UE z bezpieczną procedurą. Po wojnie zawartość cyfrowa zostanie zwrócona w stanie nienaruszonym ukraińskim instytucjom zajmującym się dziedzictwem, a także profesjonalistom i firmom⁶².

ZAKOŃCZENIE

W swoich konkluzjach w sprawie podejścia UE do dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów Rada uznaje dziedzictwo kulturowe za ważny czynnik pokoju, demokracji i zrównoważonego rozwoju, sprzyjający tolerancji, wzajemnemu zrozumieniu, pojednaniu, dialogowi między- i wewnątrz-kulturowemu, łagodzeniu napięć i zapobieganiu ponownej eskalacji konfliktów siłowych. Równocześnie Rada dostrzega, że dziedzictwo kulturowe może być traktowane instrumentalnie jako powód i cel konfliktów i kryzysów i że może być przedmiotem dezinformacji lub zmanipulowanych informacji.⁶³

Połączenie instrumentów, którymi dysponuje UE, a które mogłyby obejmować WPBiO, pozwala sprostać kluczowym wyzwaniom dla UE, takim jak nielegalna migracja, zagrożenia hybrydowe, bezpieczeństwo cybernetyczne, terroryzm, radykalizacja, przestępczość zorganizowana, zarządzanie granicami i bezpieczeństwo morskie⁶⁴. Chociaż wcześniej cywilne misje WPBiO koncentrowały się głównie na budowaniu zdolności, w chwili obecnej z uwagi na ilość wyzwań, z jakimi mierzy się UE, wprowadzono przedsięwzięcia bardziej powiązane z działaniami z zakresu bezpieczeństwa wewnętrznego. Celem skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego niezbędnym jest podjęcie szeregu tradycyjnych środków zaradczych stosowanych w celu pozbawienia środków finansowych organizacji przestępczych i terrorystycznych.

Współpraca z organizacjami partnerskimi i społeczeństwem obywatelskim odgrywa bardzo ważną rolę w promowaniu ochrony dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów i jest zgodna ze zintegrowanym podejściem UE. Wzmacnianie partnerstw z organizacjami międzynarodowymi jest również centralnym elementem stosunków zewnętrznych UE, zwłaszcza

⁶² *Cultural heritage workshop...*, op. cit., s. 7.

⁶³ Rada Unii Europejskiej, *Konkluzje Rady w sprawie podejścia UE do dziedzictwa kulturowego...*, op. cit., s. 2.

⁶⁴ Rada Unii Europejskiej, *Priorities for civilian...*, op. cit., s. 3.

z UNESCO. Państwa członkowskie powinny wzmocnić współpracę między stosownymi ministerstwami, organami lokalnymi i regionalnymi oraz innymi stosownymi interesariuszami, w tym społeczeństwem obywatelskim i światem akademickim, a także stosownymi organizacjami międzynarodowymi, regionalnymi, międzyrządowymi i pozarządowymi.

Pożądanym jest, aby wszystkie państwa w pełni wdrożyły środki przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu zgodnie ze standardami FATF, w tym odpowiednią jego kryminalizację zapewnienie solidnego, ukierunkowanego systemu sankcji finansowych oraz stworzenie ram prawnych i operacyjnych w celu zatrzymania, ograniczenia i umożliwienia konfiskaty gotówki, gdy istnieją uzasadnione podstawy do podejrzenia o finansowanie terroryzmu⁶⁵.

Potrzeba dołożyć większych starań, aby zapobiec wywozowi dóbr kultury i ich wwożeniu na teren UE, a następnie ich legalizacji. Biorąc pod uwagę zróżnicowany zakres geograficzny zidentyfikowanego ryzyka finansowania terroryzmu wszystkie międzynarodowe organy i organizacje zajmujące się przeciwdziałaniem praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, w tym Globalna Sieć FATF, muszą stanowić integralną część systemu przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu.

Bezspornym powinno stać się egzekwowanie przez wszystkie kraje postanowień rezolucji ONZ w tym Rezolucji 2199 (2015), która wzywa państwa członkowskie do zakazania handlu transgranicznego dobrami kultury irackiej i syryjskiej oraz innymi istotnymi przedmiotami nielegalnie wywiezionymi z Iraku i Syrii. Finansowanie kupna i sprzedaży skradzionych zabytków może zostać ograniczone, ponieważ domy aukcyjne, instytucje finansowe i inne legalne firmy zaangażowane w handel zabytkami, zachęcają do przyjęcia lub wdrożenia polityki, która wymaga jasnej dokumentacji identyfikującej pochodzenie artefaktów.

Banki powinny powstrzymać się od przetwarzania transakcji dotyczących antyków pochodzących z Iraku lub Syrii. Ponadto handlarze antykami powinni zgłaszać podejrzone zachowania, fałszowanie dokumentów lub informacje o przewożonym skradzionym artefakcie.

Zgodnie bowiem z art. 3 rozporządzenia Rady (WE) nr 1210/2003 z dnia 7 lipca 2003 r. dotyczącym niektórych szczególnych ograniczeń w stosunkach gospodarczych i finansowych z Irakiem, handel irackimi dobrami

⁶⁵ Financial Action Task Force (FATF), *Report Financing of the terrorist organisation...*, op. cit., s. 42.

kulturowymi, które zostały nielegalnie wywiezione z miejsc w Iraku, jest zabroniony (wprowadzające w życie sankcje RB ONZ w stosunku do Iraku). Unijne środki ograniczające w stosunku do Syrii obejmują podobny zakaz, który stanowi art. 11c rozporządzenia Rady (UE) nr 36/2012 z dnia 18 stycznia 2012 r. w sprawie środków ograniczających w związku z sytuacją w Syrii.

Walka na polu ochrony dziedzictwa kulturowego wymaga strukturalnego i wielopłaszczyznowego podejścia, także w zakresie działań prewencyjnych i budowania świadomości społeczeństwa obywatelskiego. W krajach objętych kryzysem EU powinna wspierać ochronę dziedzictwa kulturowego w zakresie zapobiegania przestępstwom związanym z dziedzictwem i prowadzenia dochodzeń w ich sprawie. Należy podjąć kroki w celu aktywizowania środowiska akademickiego, aby wesprzeć przybliżanie obywatelom i studentom idei ochrony dziedzictwa kulturowego. Działania ekspertów, takich jak archeolodzy, znawcy sztuki, przedstawiciele świata akademickiego i dyplomatycznego, muszą podjąć ścisłą współpracę krajową, a także z organizacjami międzynarodowymi. Należy wspierać władze w ich działaniach, doradzać opracowanie polityki ochrony dziedzictwa kulturowego, planować warsztaty międzynarodowe, wizyty studyjne, specjalistyczne warsztaty szkoleniowe na temat procedur odzyskiwania i zwrotu dóbr kultury nielegalnie wywiezionych z kraju. Od 2016 roku w Iraku podobną działalność szkoleniową prowadzi Global Coalition – Police Task Force Iraq, ale jest ona prowadzona tylko dla funkcjonariuszy policji⁶⁶. Pełna integracja instytucji krajowych z istniejącymi sieciami międzynarodowymi jest również kluczowym elementem. Należy zaangażować innych odpowiednich partnerów, w tym Ministerstwa Kultury, Turystyki, Finansów, Sprawiedliwości oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Na przykładzie Misji Doradczej w Iraku można stwierdzić, że włączenie elementu kulturowego do mandatów misji WPBiO jest zdecydowanie ważną i pożądaną innowacją, która może skutecznie przyczynić się do ratowania dziedzictwa kulturowego i mieć znaczenie dla walki z globalnym terroryzmem i budowaniem pokoju.

Do dziś UE poczyniła sakramentalne postępy w kierunku spójnej polityki zagranicznej i skutecznego zarządzania kryzysowego. Unia Europejska ma potencjał, by wnieść istotny wkład w radzenie sobie z zagrożeniami i wyrzecz

⁶⁶ Włoska grupa zadaniowa Carabinieri w 2016 r. przeprowadziła pierwszy kurs ochrony dziedzictwa kulturowego dla irackiej policji federalnej; *Operation Inherent Resolve*, https://www.inherentresolve.mil/arabic_infographics/igphoto/2001477355/, (dostęp 14.05.2022).

wpływ na skalę globalną dzięki różnym instrumentom, które stworzyła przez lata. Teraz musi stawić czoła wyzwaniu, jakim jest połączenie różnych narzędzi i zdolności, w tym także zdolności wojskowych i cywilnych państw członkowskich, jak i innych instrumentów w celu podjęcia walki z zagrożeniami wychodzącymi poza typowe schematy. Kompleksowe reagowanie na kryzysy w cywilnych misjach WPBiO to ciągły proces i nieustanna praca. Bezprecedensowa skala niszczenia dziedzictwa kulturowego w krajach objętych konfliktem na przykładzie Iraku, Syrii czy Ukrainy uzmysławia, że proces naprawy wymaga długoterminowej wizji, aby przezwyciężyć wiele wyzwań nieodłącznie związanych z każdym programem ochrony dziedzictwa kulturowego.

BIBLIOGRAFIA

1. Bellini M., *Identity Warfare: Constructions of National Identity and the Rise of Sectarian Violence in Modern Iraq*, Wellesley, 2012.
2. Bouknight S., *Crimes Against Cultural Heritage: Looting in Iraq and Syria*, „Inside Arabia”, April 2019, <https://insidearabia.com/crimes-against-cultural-heritage-looting-iraq-syria>, (dostęp 08.10.2022).
3. Council of the European Union, *Concept on Cultural Heritage in conflicts and crises. A component for peace and security in European Union's external action (9962/21)*, Bruksela 2021; <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/21/council-approves-conclusions-recognising-the-key-role-of-cultural-heritage-in-promoting-peace-democracy-and-sustainable-development/>, (dostęp 08.10.2022).
4. Connor, Tracy; Arkin, Daniel, *Spotlight on Hobby Lobby's Biblical Collection After Smuggle Case*, „NBC News”, 06.07.2017, <https://www.nbcnews.com/news/us-news/spotlight-hobby-lobby-s-biblical-collection-after-smuggle-case-n780286>, (dostęp: 08.10.2022).
5. Green M., *Hobby Lobby kupiło tysiące starożytnych artefaktów przemycanych z Iraku*, „The Atlantic”, 6 July 2017, <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2017/07/hobby-lobby-smuggled-thousands-of-ancient-artifacts-out-of-iraq/532743/> (dostęp 08.10.2022).
6. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, zmieniająca rozporządzenie (UE) nr 1024/2012 (wersja przekształcona) (Dz. Urz. UE L 159 z 28.05.2014, s 1).

7. Dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich nr 93/7/EWG z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium Państwa Członkowskiego (Dz. Urz. L 74 z 27.03.1993, str. 74, ze zm.).
8. European External Action Service, *Report on the progress in the implementation of the "Concept on Cultural Heritage in conflicts and crises. A component for peace and security in European Union's external action" and the dedicated Council Conclusions*, Bruksela 2022, s. 10.
9. EU Institute for Security Studies, *Recasting EU civilian crisis management*, Raport 31, styczeń 2017, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EU-ISSFiles/Report_31.pdf, (dostęp 04.10.2022).
10. Fanusie Y. J., Joffe A., *Foundation for Defense of Democracies, Center on Sanctions&Illicit Finance, Monumental Fight Countering the Islamic State's Antiquities Trafficking*, Washington 2015, s. 3, https://www.researchgate.net/publication/322294219_Monumental_Fight_Countering_the_Islamic_State%27s_Antiquities_Trafficking, (dostęp 25.04.2022).
11. Financial Action Task Force (FATF), *Report Financing of the terrorist organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL)*, „FATF”, Luty 2015, www.fatf-gafi.org/topics/methodsandtrends/documents/financing-of-terrorist-organisation-isil.html, (dostęp: 08.10.2022).
12. Jakubowski O., *Karnoprawna ochrona dziedzictwa kulturowego przed zniszczeniem w wybranych państwach europejskich – zarys zagadnienia*, „Studia Prawnoustrojowe”, 2019, <https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/sp/article/view/4901>, (dostęp: 11.10.2022).
13. Lipka M., *Civilian CSPD Missions as European Union's Response to International Crises: Selected Aspects of Crisis Management*, „Security Dimensions: International & National Studies”, nr 36, 2021, s. 64-93.
14. Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, Odzyskiwanie Utraconych Dzieł Sztuki*, (P/16/024), Nr ewid. 203/2016/P/16/024/KNO, s. 71.
15. Dobra kultury/dobra kulturalne w rozumieniu art. 1 konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212 oraz Dz. U. z 2012 r. poz. 248).
16. Pringle H., *ISIS Cashing in on Looted Antiquities to Fuel Iraq Insurgency*,

- „National Geographic”, June 2014, <http://news.nationalgeographic.com/news/2014/06/140626-isis-insurgentssyria-iraq-looting-antiquities-archaeology/>, (dostęp: 15.05.2022).
17. Rada Bezpieczeństwa ONZ, Rezolucja 2347 (2017) / przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa na 7907 na posiedzeniu 24 marca 2017 r., <https://digitallibrary.un.org/record/862506?ln=en>, (dostęp: 10.10.2022).
  18. Rada Unii Europejskiej, Decyzja Rady (WPZiB) 2017/1869 z dnia 16 października 2017 r. w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy sektora bezpieczeństwa w Iraku (EUAM Iraq), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017D1869>, (dostęp: 20.05.2022).
  19. Rada Unii Europejskiej, Konkluzje Rady w sprawie podejścia UE do dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów, (9837/21), Bruksela 2021; <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/21/council-approves-conclusions-recognising-the-key-role-of-cultural-heritage-in-promoting-peace-democracy-and-sustainable-development/>, (dostęp 15.05.2022).
  20. Rada Unii Europejskiej, Priorities for civilian crisis management, 16 października 2017, 13258/17, <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2017/oct/eu-eas-civilian-crisis-priorities-13258-17.pdf>, (dostęp: 05.10.2022).
  21. RASHID International e.V., Research Assessment and Safeguarding of the Keritage of Itaq in Danger, *The Intentional Destruction of Cultural Heritage in Iraq as a Violation of Human Rights, Submission for the United Nations Special Rapporteur in the field of cultural rights*, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/CulturalRights/DestructionHeritage/NGOS/RASHID.pdf>, (dostęp: 10.10.2022).
  22. Rush L., Millington B. L., *The Carabinieri Command for the Protection of Cultural Property, Saving the World's Heritage*, Newcastle University, Woodbridge, 2015.
  23. Santa Maria da Feira European Council. *Conclusions of the Presidency*, 19-20.06.2000, online: https://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en0.htm, (dostęp: 05.10.2022).
  24. Traktat o Unii Europejskiej i Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, wersje skonsolidowane, Artykuł 42 (dawny artykuł 17 TUE), (2008/C

115/01), 09.05.2008 r., United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Harvey J. Langholtz, UNESCO, Protection of Cultural Property: Online Course for the Military, Police, and Law Enforcement, 2020.

25. United States Government Accountability Office, *Cultural Property: Protection of Iraqi and Syrian Antiquities, Report to Congressional Requesters*, GAO-16-673, 2016.